

LANDSCHAPBESCHERMING IN VLAANDEREN

door

Luc DAELS¹

1. LANDSCHAPSBESCHERMING

Landschapsbescherming bestaat niet in ons land. Het begrip "landschap" wordt meestal, zeer vaag, onvolledig of helemaal niet begrepen. In de teksten van de decreten omtrent de bescherming van monumenten en landschappen blijft de begripsbepaling even vaag.

Het landschap is een dynamisch begrip, het steeds verder evoluerend momenteel resultaat van een miljoenen jaren durend proces, waarbij aanvankelijk enkel de fysische processen werkzaam waren en waarbij er de laatste duizenden jaren een interactie ontstond tussen het fysische milieu en de mens.

Deze unieke samenwerking en onderlinge beïnvloeding heeft tot gevolg dat de landschappen gekenmerkt worden door een individualiteit, door een persoonlijkheid. Het is typerend dat aan de landschappen, net zoals aan personen, een naam gegeven wordt, duidelijk verwijzende naar hun eigenheid.

Ieder landschap, net als een gebouw, wordt gekenmerkt door stijlkenmerken. Wanneer de studie van de architecturale stijlkenmerken toelaat de bouwperiode te bepalen, dan is het eveneens mogelijk de ontginningsperiode of de fysische wordingsgeschiedenis te achterhalen door de studie van de landschappelijke stijlkenmerken.

Wanneer we dit voor ogen houden wordt het duidelijk dat er geen landschappen, of gedeelten ervan, beschermd worden.

Wel werden enkele natuurgebieden beschermd, evenals bepaalde gebieden die een esthetische of historische waarde bezitten. Wegens de intrinsieke landschappelijke waarde echter werden tot nu toe geen gebieden beschermd.

Het is nochtans binnen in een landschap, en hieronder worden zowel urbane als rurale landschappen verstaan, en gedragen door het landschap dat monumenten tot stand komen. Hierdoor wordt bedoeld dat iedere bescherming zou moeten uitgaan van grotere eenheden, van het landschap, waarbinnen de monumenten zich kunnen situeren. "Een monument staat niet alleen", een mooie slogan die echter niet in acht genomen werd of

wordt.

Wanneer de beschermingsbesluiten van de laatste twintig jaar worden doorgenomen komen we tot de volgende vaststellingen :

1. Het aantal beschermingsbesluiten ligt veel lager dan in de buurlanden en vooral veel lager dan in Nederland.
2. De verhouding tussen het aantal beschermde gebouwen en het aantal beschermde "landschappen" is verbijsterend. Gezien het grote verschil in oppervlakte is het vanzelfsprekend dat er veel meer gebouwen in aanmerking komen om beschermd te worden dan landschappen. Maar zelfs wanneer we dit ruimtelijk aspect indachtig zijn blijft de bescherming van monumenten die niet tot het bouwkundig patrimonium behoren bijzonder zeldzaam.
3. Bij gebieden die beschermd werden wegens historische of esthetische redenen : bv. een kasteelpark of een castrale motte, is de afbakening veel te nauw. Dit euvel is ook duidelijk aanwezig bij de bescherming van natuurgebieden of gebieden met een hoge biologische waarde. De noodzakelijke bufferzone ontbreekt meestal.
4. Het aantal beschermingsbesluiten is de laatste jaren op een angstaanjagende wijze afgenomen.

Het landschap is een bron van informatie, en aldus heeft de studie ervan een hoge educatieve waarde. Het landschap kan beschouwd worden als een archief met een horizontale en verticale dimensie.

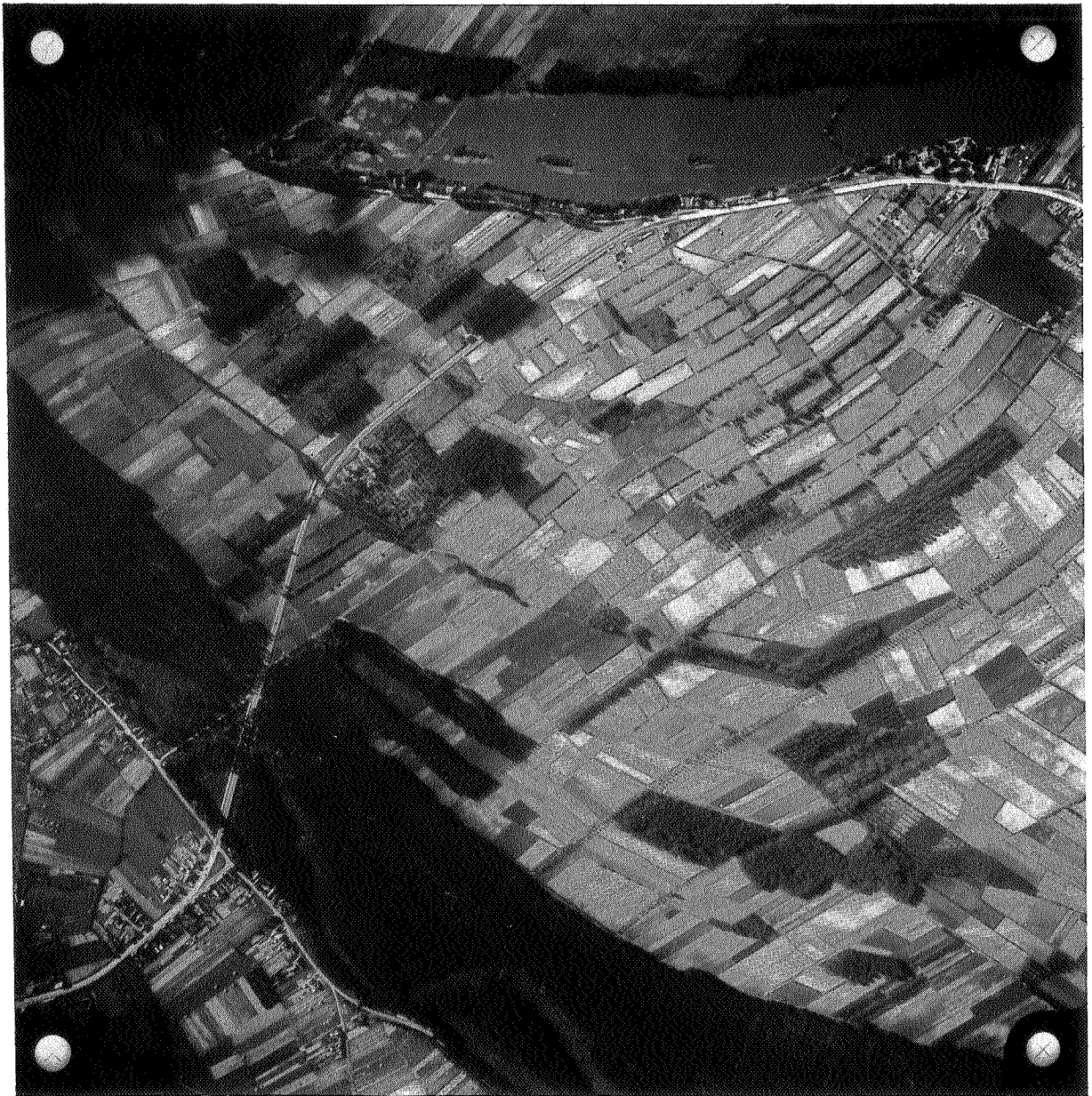
1.1. Het landschap als horizontaal archief

Hierdoor wordt bedoeld dat de ruimtelijke schikkingen bepaalde fysische processen of bepaalde ontginningsperiodes duidelijk weerspiegelen. Enkele voorbeelden maken dit duidelijk.

De observatie van fossiele meanders verschaft een inzicht in de ontwikkeling van een rivier en van de riviervlakte (fig. 1).

De schikking van de reeksen stuifzandruggen illustreert de postglaciale ontwikkeling in Zandig-Vlaanderen in

¹Universiteit Gent, Laboratorium voor Regionale Geografie en Landschapkunde, Krijgslaan 281 - S8 - B-9000 GENT.

Figuur 1. Het landschap te Overmeire-donk (Berlare). In dit alluviale gebied kan de ontwikkeling van de riviervlakte duidelijk gezien worden (foto : Min. Openbare Werken).

relatie met het rivierstelsel (fig. 2). De waarneming van een steilrand kan inlichtingen verschaffen omtrent de toestand van de opvullingsperioden van de vallei of kan illustratief zijn voor talrijke hellingsprocessen (Pl. 1, fig. 1).

De waarnemer moet pogen, bij de observatie van landschappelijke fenomenen, een "tijds-begrip" te ontwikkelen. Hierdoor bedoelen we dat ruimtelijke schikkingen de genese van een gebied, zowel op fysisch als op menselijk vlak, duidelijk maken (Pl. 1, fig. 2).

1.2. Het landschap als verticaal archief

In de loop van de tijden hebben er zich in de bodem talrijke getuigenissen opgestapeld in verband met de processen uit het fysische en menselijke milieu. Het exploreren van deze informatie is vanzelfsprekend moeilijker. Het kan enkel bij middel van boringen, het graven van sleuven, de studie van profielen, de nauwgezette analyse van bodemonsters of de studie van artefacten.

Figuur 2. De Leievakke te Sint-Martens-Latem. De stuiwandrug, bedekt met een bosvegetatie, wordt steeds meer ingenomen door residentiële woningbouw en verliest zijn typische uitzicht (foto : Min. Openbare Werken).

Vandaar het grote belang enkele representatieve groeven te vrijwaren en op bepaalde plaatsen bijzonder duidelijke bodemprofielen te beschermen (Pl. 1, fig. 3).

Gelukkig schemeren bepaalde bedolven fenomenen door aan de oppervlakte wegens een complex samenspel tussen bodemcondities en de toestand van de vegetatie. Met een eenvoudige luchtfotosurvey kan aldus een massa informatie ingewonnen worden die de afbakening van bepaalde, dringend te beschermen, gebieden mogelijk maakt. Opnieuw, ter verduidelijking enkele voorbeelden. Vorstspletten komen duidelijk tot uiting in Zandig-Vlaanderen (Pl. 1, fig. 4). In de

Frans-Belgische Moeren tekent het oude krekenspatroon zich overduidelijk af (Pl. 1, fig. 5).

In de Oost-Vlaamse Scheldepolders kan, doorheen een dunleidek, het patroon waargenomen worden van de inbraakgeulen langswaar tijdens de 12-13de eeuw het landschap overstromd werd. Het is eveneens duidelijk dat deze geulen een perceleringspatroon snijden dat vóór de overstromingen aanwezig was (Pl. 1, fig. 6).

De voorbije menselijke actie laat eveneens zeer duidelijke sporen na, zo werden op verschillende plaatsen in Vlaanderen heuvelgraven uit de Bronstijd gedetecteerd (Pl. 1, fig. 7).

Dit zijn slechts enkele voorbeelden, op een chaotische wijze geselecteerd. Een dergelijke survey plaatst de onderzoeker ook voor raadselen en hiervan moge dan het laatste beeld getuigen (Pl. 1, fig. 8).

2. BESLUIT

Het is belangrijk de getuigenissen te bewaren van de wijze waarop de mens het milieu ontgonnen heeft en zijn creativiteit heeft uitgedrukt door het construeren van de monumenten van het bouwkundig patrimonium.

Het is evenzeer belangrijk de getuigenissen te bewaren van de wijze waarop de natuur het milieu vorm heeft gegeven. De plaatsen waar nu nog fysische processen zichtbaar zijn zouden dringend moeten beschermd worden : aanwijzingen van periglaciale processen, duidelijke bodemprofielen, de wanden in een groeve, bijzondere reliefsfenomenen, duinen, meanders, krekpatronen enz... In ons dichtbevolkt en gehumaniseerd land lijkt het dringend noodzakelijk de laatste getuigenissen van de fysische processen te vrijwaren.

PLAAT 1

Foto 1 : Fossiele afschuivingsprocessen kunnen gezien worden op deze luchtfoto, wegens verschillen in bodemvochtigheid (foto : J. Semey).

Foto 2 : Huise, een dalhoofdsite in het "open field" landschap. De ruimtelijke schikking van de landschappelijke elementen, percelering, perceelsrandbegroeiing, bewoning en wegennet, duiden op een zeer vroeg ontgonnen gebied (foto : J. Semey).

Foto 3 : Een aandachtige studie van een bodemprofiel levert een massa informatie omtrent de ontwikkelingsgeschiedenis van een bepaald gebied. Een voorbeeld van een afgedekte spodosol. Bovenaan de aktuele bouwvoor met daaronder verplaatst materiaal, rustende op een spodosol in situ, waarvan enkel de AO (zwart) en de A2 (lichtgrijs) zichtbaar is (foto : Dr A. Verhoeve).

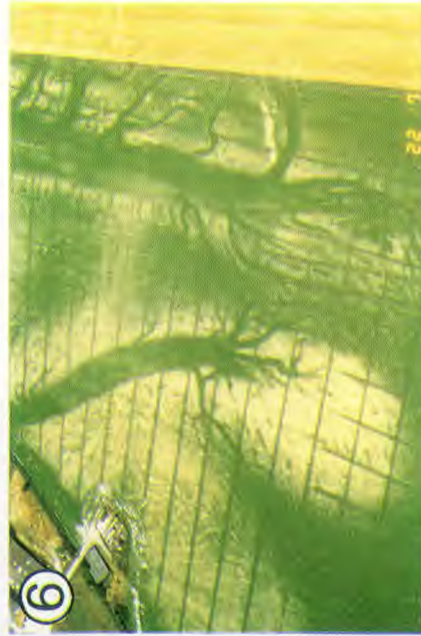
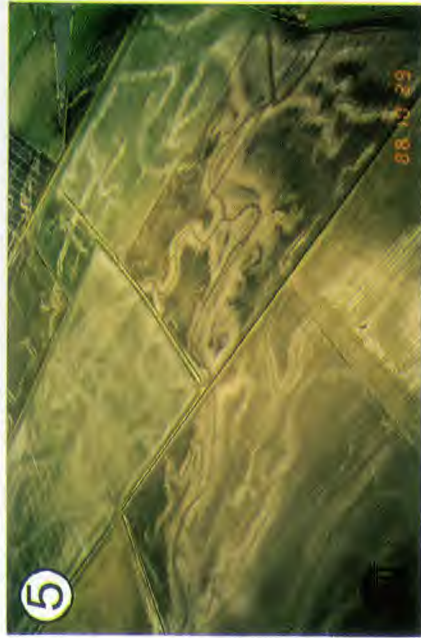
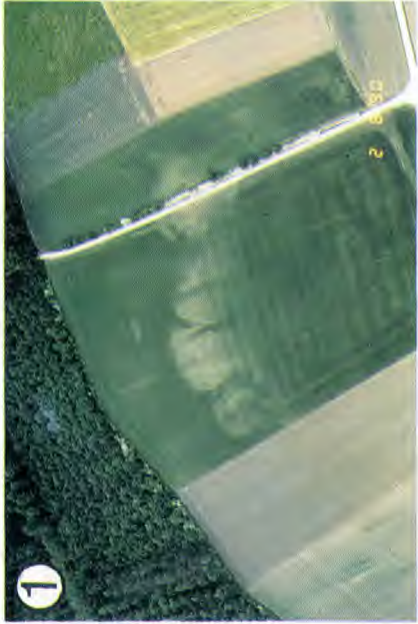
Foto 4 : Sporen van vorstspleten in Zandig-Vlaanderen.

Foto 5 : De sporen van een wadgebied. Het dendrietisch vertakt patroon van donkere en lichte bodemsporen reflecteert op een opvallende wijze de mariene invloed toen de Frans-Belgische Moeren nog in contact waren met de open zee (foto : J. Semey).

Foto 6 : Doorheen een dun kleidek in de Oostvlaamse Scheldepolders tekenen zich de vroegere doorslaggeulen af die een ouder perceleringspatroon snijden (Seminarie voor Archeologie RUG) (foto : J. Semey).

Foto 7 : Bodemsporen die heuvelgraven uit de Bronstijd aanduiden (Seminarie voor Archeologie RUG) (foto : J. Semey).

Foto 8 : Deze bodemoppervlaktepatronen zijn vanop de grond nagenoeg niet op te merken. Het is de luchtfotografie die heeft toegelaten deze opmerkelijke natuurlijke patronen te ontdekken. Het is waarschijnlijk het samenspel tussen de over de grond scherende wind en de regen dat op een geploegd perceel deze sierlijke oppervlaktepatronen heeft doen ontstaan (foto : J. Semey).

LE SPECIALISTE

**EN SONDAGES - FONÇAGES DE PUIITS - CONGELATION DES
SOLS - CREUSEMENT TUNNELS - INJECTION D'ETANCHEMENT
ET CONSOLIDATION - MURS EMBOUES ET ANCRAGES.**

Place des Barricades 13 - B - 1000 BRUXELLES

Téléphone : 218 53 06 - Telex : FORAKY Bru. 24802